

SROVNÁNÍ JAZYKOVÉ POLITIKY SLOVENSKÉ A
LITEVSKÉ REPUBLIKY VE SVĚTLE
MEZINÁRODNÍCH STANDARDŮ OCHRANY
NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN

Bc. Jan Andrlík

Parlament České republiky
Kancelář Poslanecké sněmovny
Parlamentní institut

Obsah:

ÚVOD	3
1. VÝCHODISKA FORMOVÁNÍ JAZYKOVÉ POLITIKY SLOVENSKÉ REPUBLIKY A LITEVSKÉ REPUBLIKY	3
2. NOVELIZACE SLOVENSKÉHO JAZYKOVÉHO ZÁKONA S PLATNOSTÍ OD 1. ZÁŘÍ 2009	5
3. SROVNÁNÍ JAZYKOVÉ LEGISLATIVY SLOVENSKÉ REPUBLIKY A LITEVSKÉ REPUBLIKY 7	
3.1. ÚSTAVA	7
3.2. OBLASTI S POVINNÝM POUŽÍVÁNÍM STÁTNÍHO JAZYKA	8
3.3. JAZYKOVÉ REGULACE V ÚŘEDNÍM STYKU	9
3.4. ŠKOLSTVÍ.....	10
3.5. MÉDIA A KULTURA.....	11
3.6. TOPOGRAFICKÉ NÁZVY A VLASTNÍ JMÉNA	13
4. HODNOCENÍ JAZYKOVÉ LEGISLATIVY SLOVENSKÉ REPUBLIKY VE SROVNÁNÍ S MEZINÁRODNÍMI STANDARDY	14
5. JAZYKOVÁ POLITIKA JAKO PŘEDMĚT POLITICKÝCH DEBAT V LITEVSKÉ REPUBLICE A SLOVENSKÉ REPUBLICE	15
5.1. LITVA.....	15
5.2. SLOVENSKO	17
ZÁVĚR	20
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	22

Úvod

V červnu 2009 přijala Národní rada Slovenské republiky novelu zákona o státním jazyce. Schválená norma, právně regulující privilegované postavení slovenštiny ve veřejné sféře, byla od počátku odmítána zástupci maďarské menšiny na Slovensku, kteří poukazovali na efekt možného omezení doposud existujícího souboru jazykových práv příslušníků národnostních menšin. Následující masová mobilizace v odporu proti novele, která zjevně souvisela i s aktuálně napjatými bilaterálními vztahy Slovenska a Maďarska, vedla v létě 2009 nejen k rozsáhlé mezinárodní medializaci, politizaci a mnohdy i dezinterpretaci sporného zákona, ale zprostředkovaně i k rozvinutí veřejné diskuse o právech mluvčích menšinových jazyků v evropských národních státech.

Klíčovou mezinárodní organizací působící za účelem ochrany práv příslušníků evropských národnostních menšin je v současnosti zejména Rada Evropy a její Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin. Problematickou je však definiční vágnost Rámcové úmluvy poskytující prostor k velmi rozličné formě její implementace do domácí legislativy, a absence efektivních sankcí za její nedodržování. Současný evropský právní rámec ochrany národnostních menšin je proto charakterizován nemožností přímé intervence mezinárodních orgánů, které mohou reagovat nanejvýš veřejným či neveřejným politickým nátlakem s odkazem na právně stěžejní uchopitelný koncept "mezinárodních standardů".

V této souvislosti si tato práce klade za cíl poukázat na možné dopady novely slovenského zákona o státním jazyce na komplexní jazykovou politiku Slovenské republiky se zvláštním zřetelem na jazyková práva příslušníků národnostních menšin a podat stručné hodnocení jejího zakotvení v mezinárodně srovnávací perspektivě.

Za tímto účelem jsou analyzovány relevantní právní předpisy dotýkající se zkoumané oblasti, stručně doplněné o poznatky z roviny reálné implementace legislativních opatření a o veřejné posudky Poradního výboru Rady Evropy týkající se naplňování Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin. Pro ukotvení rozboru do interpretačního rámce byla zvolena metoda srovnání slovenské jazykové politiky s analogicky analyzovanou jazykovou politikou Litevské republiky, která je s ohledem na významné etnodemografické podobnosti vhodným komparativním objektem. Práci uzavírá kapitola shrnující postoje relevantních subjektů politickostranických systémů obou států k otázkám jazykové politiky a postoje mateřských států dvou nejvýznamnějších národnostních menšin v nich, Maďarska a Polska, se zvláštním zřetelem na aktuální vývoj.

1. Východiska formování jazykové politiky Slovenské republiky a Litevské republiky

Slovensko i Litva jsou státy s výraznou většinou příslušníků titulárního národa, jejichž podíl v populaci činil podle údajů posledních sčítání lidu z roku 2001 83,4% na Litvě a 85,8% na Slovensku. Oba státy proto bývají v regionu střední a východní Evropy, například spolu s Bulharskem, Rumunskem a Ruskem, řazeny do skupiny zemí s mírnou etnickou heterogenitou.¹

Na Slovensku představuje mezi menšinovými etniky jednoznačně nejpočetnější skupinu maďarská menšina, na Litvě jsou dvě menšiny, polská a ruská, přibližně stejně početné (Tab. 1, 2).

1 Moser, R. G. (2005): Ethnicity Elections, and Party Systems in Postcommunist States. In: Barany, Z., Moser, R. G. (eds.): *Ethnic Politics After Communism*. Aldershot: Cornell University Press, s 129.

Tab. 1. Etnická skladba obyvatelstva Slovenské republiky a jeho jazykové charakteristiky (sčítání lidu 2001).

Národnost	Počet v tis.	Podíl v %	Mateřský jazyk = národní jazyk
Slovenská	4614,9	85,8	96,8
Maďarská	520,5	9,7	97,4
Romská	89,9	1,7	65,8
Česká	44,6	0,8	82,1
Rusínská	24,2	0,4	94,0
Celkem	5379,5	100,0	--

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky.

Tab. 2. Etnická skladba obyvatelstva Litevské republiky a jeho jazykové charakteristiky (sčítání lidu 2001).

Národnost	Počet v tis.	Podíl v %	Mateřský jazyk = národní jazyk
Litevská	2907,3	83,4	96,7
Polská	235,0	6,7	80,0
Ruská	219,8	6,3	89,2
Běloruská	42,9	1,2	34,1
Ukrajinská	22,5	0,6	35,2
Celkem	3484,0	100,0	--

Zdroj: Department of Statistics to the Government of the Republic of Lithuania.

Teritoriální rozložení etnických menšin na území obou států je prostorově nevyvážené. Oblastmi s výrazně nadprůměrnou koncentrací národnostních menšin jsou východ a jihovýchod Litvy a jih Slovenska. Nejjednoznačněji regionálně definovatelnými menšinami jsou na Slovensku Maďaři, na Litvě pak Poláci a v menší míře i Bělorusové.² Všechny ostatní menšiny jsou buď výrazně méně početné nebo prostorově rozptýlenější. Maďaři na Slovensku a Poláci na Litvě díky těmto charakteristikám zaujímají mezi národnostními menšinami svých států privilegovanou pozici.

Obě etnické skupiny jsou přeshraničními autochtonními menšinami, které se mimo území svého mateřského státu ocitly vlivem historických změn politické mapy Evropy v průběhu 20. století, když před touto změnou žili v hranicích národního státu, s jehož většinou národní kulturou se ztotožňovali.³ I díky tomu je v současné době možnost udělení teritoriální autonomie oblastem s nejvyšší koncentrací maďarské nebo polské menšiny na Slovensku i na Litvě všeobecně považována za nepřijatelnou z důvodu obav z možného posílení iredentistických tendencí v dotčených regionech. V tomto světle jsou Slovensko a Litva v rámci střední a východní Evropy obvykle řazeny do kategorie států, v nichž je etnicita polarizujícím, a tedy i politicky mobilizujícím prvkem.⁴

Podobnost mezi Slovenskou a Litevskou republikou v kontextu národnostní a jazykové politiky lze dále spatřovat ve strategické situaci, v níž se oba státy ocitly v souvislosti s dezintegrací posttotalitních nedemokratických režimů v regionu střední a východní Evropy na konci 80. a počátku 90. let 20. století. Raná fáze transičního procesu zde byla systémově spjata s růstem prodemokratických národních hnutí, plnicích souběžně roli hnacích sil státní emancipace. Na Litvě se prohlášení nelegálnosti okupace státu Sovětským svazem a požadavek na obnovu státní nezávislosti stal primárním mobilizačním faktorem růstu tamního národního hnutí Sajudis. Na Slovensku byl explicitní požadavek na státní nezávislost vyřčen až sekundárně v souvislosti se zjevnou socioekonomickou i politickou nekoherencí obou republik federálního Československa v podmínkách parlamentní

2 V Trnavském a Nitranském kraji žije 62,9% slovenských Maďarů, v regionech Vilnius a Utena 95,5% litevských Poláků a 79,7% litevských Bělorusů.

3 Oblasti dnešního jižního Slovenska byly v souladu s Trianonskou smlouvou odebrány Maďarsku roku 1920. Region tzv. Vilenska byl součástí meziválečné Druhé Polské republiky až do roku 1939.

4 Např. Geoffrey Evans a Ariana Needová se ve své studii na základě národních vzorkových průzkumů v postkomunistických zemích pokusili o kvantifikaci etnické polarizace, definované jako "rozdíl mezi názory zastávanými příslušníky etnické většiny a příslušníky etnických menšin ohledně záležitostí týkajících se menšinových práv". Litva se v tomto srovnání umístila na pátém místě z celkových třinácti a Slovensko obsadilo třetí příčku, když vyšší polarizaci vykázaly pouze Estonsko a Lotyšsko. Evans, G., Need, A. (2002): "Explaining Ethnic Polarization over Attitudes towards Minority Rights in Eastern Europe: a Multilevel Analysis." *Social Science Research*, No. 31, s. 662.

demokracie. V obou státech tak, byť jinou cestou a s určitým časovým posunem,⁵ dosáhl vývoj zlomového bodu v podobě vyhlášení státní nezávislosti na dřívějším vícenárodním federálním státě.

Za empiricky ověřené je v politické vědě pokládáno tvrzení, že imperativem při vytváření jazykové legislativy ve státě, který nově získal nezávislost, je její přínos pro budování národa, potažmo budování národního státu.⁶ Ve světle této teze je zřejmé, proč byla v politickém diskursu obou států přítomna - v evropském měřítku ne vždy obvyklá - tendence zákonem kodifikovat status a veřejnou funkci národního jazyka, který byl všeobecně pojímán za symbol národní a státní emancipace. Zatímco na Litvě bylo přesvědčení o nutnosti aktivistické jazykové politiky ve veřejné sféře z větší části ospravedlněno reálnými důsledky dekády působící rusifikační politiky, v případě Slovenska byl pocit ohrožení založen spíše na přetrvávajících historicko-symbolických emocionálních vzorcích. Rodící se jazyková legislativa obou států byla součástí komplexní strategie stimulační jazykové politiky a její nezbytnost byla v obou státech zdůvodňována potřebou posílit identitu titulárního národa a ochránit sám endemický jazyk.

Prvním litevským právním předpisem v této oblasti byl dekret předsednictva Nejvyššího sovětu Litevské sovětské socialistické republiky o používání státního jazyka z 25. 1. 1989, nahrazený zákonem o státním jazyce z 31. 1. 1995, v novelizované podobě z roku 2002 platným dodnes. Jazykovým otázkám ve vztahu k příslušníkům národnostních menšin se mimoto věnoval i zákon o etnických menšinách přijatý 23. 11. 1989, v novelizované podobě z roku 1991 rovněž platný dodnes. Zákon o etnických menšinách byl Evropskou komisí, navzdory značným nedostatkům ve své implementaci, považován za dostatečnou záruku ochrany menšin coby jednoho z politických kritérií nutných k přistoupení k Evropské unii.⁷

Slovenská národní rada přijala zákon o úředním jazyce 25. 10. 1990 a jeho znění se v relevantních článcích vyjadřovalo i k jazykovým právům národnostních menšin. Přijetím zákona o státním jazyce 15. 11. 1995 byl však předchozí zákon zrušen, přičemž národnostním menšinám nebyla ztracená, slovenskou ústavou zmiňovaná, jazyková práva nijak kompenzována. Dočasně vzniklý stav byl kritizován jak ze strany organizací slovenských národnostních menšin, tak i Evropskou komisí, která ve svém prvním komplexním posudku o plnění kodaňských kritérií v roce 1997 i ve zprávě následujícího roku jmenovala mezi problémy ve vztahu k menšinovým právům na prvním místě neexistenci detailních zákonných záruk pro používání menšinových jazyků v úředním styku.⁸ Nestandardní situace byla ukončena přijetím zákona o používání jazyků národnostních menšin dne 10. 7. 1999, jímž byla úprava používání menšinových jazyků legislativně normalizována a vyřešena i ke spokojenosti Evropské komise.⁹

2. Novelizace slovenského jazykového zákona s platností od 1. září 2009

5 Litevský parlament schválil deklaraci nezávislosti 11. 3. 1990, ačkoli plného diplomatického uznání od mezinárodního společenství se stát dočkal až v souvislosti s potlačením moskevského puče v létě 1991. Po parlamentním přijetí ústavy suverénního státu 1. 9. 1992 se Slovensko stalo formálně nezávislou republikou 1. 1. 1993.

6 Järve, P. (2003): *Language Battles in the Baltic States: 1989 to 2002*. In: Daftary, F., Grin, F. (eds.): *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. Budapest: Open Society Institute, s. 76.

7 Srv. Agenda 2000: Commission Opinion on Lithuania's Application for Membership of the European Union, s. 18-19; Regular Reports from the Commission on Lithuania's Progress Towards Accession, 1998-2003.

8 Agenda 2000: Commission Opinion on Slovakia's Application for Membership of the European Union, s. 22; Regular Report from the Commission on Slovakia's Progress Towards Accession, 1998, s. 12.

9 Srv. Regular Reports from the Commission on Slovakia's Progress Towards Accession, 1999-2003.

Hlavní rysy slovenské jazykové politiky byly od roku 1999 navzdory drobným novelizacím relevantních zákonů stabilní, a to až do roku 2009. 30. června 2009 byla parlamentem schválena vládní novela jazykového zákona, která s platností od 1. září 2009 doposud nejméně pozměnila jeho znění. Vybrané nejvýznamnější aspekty novelizace lze shrnout do tří kategorií:

A. Rozšíření a zpřísnění:

Novela zákona explicitně vymezila rozsah působnosti zákona, když určila, že jeho ustanovení se vztahují na "státní orgány, orgány územní samosprávy, jiné orgány veřejné správy, právnické osoby, fyzické osoby podnikatelů a fyzické osoby v rozsahu a za podmínek ustanovených tímto zákonem."¹⁰ Začlenění kategorie fyzických osob do působnosti zákona, které se stalo předmětem veřejných obav příslušníků národnostních menšin, je nicméně v praxi omezeno vyjmutím používání jazyků národnostních menšin z působnosti zákona, pokud tento nestanoví jinak.¹¹

Rozšíření povinnosti používat státní jazyk se dotklo institucí, které již část své agendy ve státním jazyce vedly. Například školy národnostních menšin musí vést dvojjazyčně nejen pedagogickou dokumentaci jako doposud, ale nově i veškerou další.¹²

V některých ustanoveních užívá zákon přísnější formulace. Zatímco předcházející znění zákona obecně stanovilo, že zaměstnanci veřejnoprávních orgánů, ozbrojených a bezpečnostních sil a infrastrukturně strategických odvětví státu používají v úředním styku státní jazyk, po novelizaci je ve vztahu ke státnímu jazyku použita zesílená formulace "musí používat".¹³ Stejným způsobem je nově za explicitní povinnost stanoveno používání státního jazyka ve služebním styku pro ozbrojené síly, všechny druhy policejních sborů, hasičské záchranné sbory a vězeňskou a justiční stráž.¹⁴ Jelikož však předcházející aplikovaný výklad zákona pokládal používání státního jazyka ve vyjmenovaných oblastech rovněž za povinnost, lze tuto změnu znění pokládat pouze za terminologicky vyjasňující.

Technickým zpřesněním, interpretovatelným však i jako zpřísnění předcházející volnější právní úpravy, je nově určená povinnost vytištění textu brožury informující o kulturních akcích ve státním jazyce na prvním místě, tj. před následujícím obsahově totožným textem v cizím jazyce, pokud jej brožura obsahuje. Pořadí i dříve povinně tištěného textu ve státním jazyce nebylo předchozím znění zákona regulováno.¹⁵

B. Uvolnění:

Podle nového znění zákona dále není nutné, aby regionálnímu a lokálnímu vysílání rozhlasu určenému národnostním menšinám předcházela nebo jej následoval překlad do státního jazyka.¹⁶

C. Nové regulace:

Jedinou plně novou regulací je povinnost vyhotovit nápisy na památnících, pomnících a pamětních tabulích ve státním jazyce, po němž teprve může následovat překlad do jiného jazyka, a to ne většími písmeny než jakými je vyhotoven nápis ve státním jazyce. Na

10 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 1 odst. 5.

11 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 1 odst. 4.

12 Srv. zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 4 odst. 3; zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 31. 8. 2009, § 4 odst. 3; zákon č. 245/2008 Zb. SR, § 11.

13 Srv. zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 3 odst. 2; zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 31. 8. 2009, § 3 odst. 2.

14 Srv. zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 6 odst. 1; zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 31. 8. 2009, § 6 odst. 1.

15 Srv. zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 5 odst. 5; zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 31. 8. 2009, § 5 odst. 6.

16 Srv. zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 5 odst. 1b; zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 31. 8. 2009, § 5 odst. 4.

nechráněných památnících, pomníků a pamětních tabulích, vyhotovených v jednojazyčném znění v cizím jazyce zákon vyžaduje nápravu stavu.¹⁷

Patrně nejvýznamnější změnou je vymezení zákonného rámce pro kontrolu užívání spisovného slovenského jazyka, jehož podoba je kodifikována ministerstvem kultury. Opětovně se ve slovenské legislativě objevuje možnost porušování zákona o státním jazyce pokutovat. Ustanovení připouštějící udělení finančních sankcí byla součástí původního znění zákona z roku 1995,¹⁸ v roce 1999 však byl kontroverzní článek zrušen. Jeho obnova v upravené formě umožňuje ministerstvu kultury po právnických nebo podnikajících fyzických osobách porušujících zákon o státním jazyce požadovat odstranění tohoto stavu a předpokládá možnost udělit pokutu ve výši 100 až 5000 EUR, pokud tak dotyčná osoba ve vyměřené lhůtě neučiní.¹⁹

3. Srovnání jazykové legislativy Slovenské republiky a Litevské republiky

Navzdory stimulačnímu charakteru slovenské i litevské jazykové politiky, danému východiskem jejího vytváření, byla s ohledem na významný podíl etnických menšin ve společnostech do jazykové legislativy obou států přijímána i ustanovení garantující zvláštní práva příslušníkům národnostních a jazykových menšin. Litva i Slovensko jsou signatáři řady mezinárodních úmluv, které obsahují závazky směřující k ochraně práva na užívání mateřského jazyka národnostními menšinami, např. Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod či Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin. Slovensko mimoto na rozdíl od Litvy ratifikovalo i Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků, jejíž ratifikační listinu Litva nesignovala.²⁰ Určité napětí mezi dvěma principiálními rovinami, tedy poskytováním privilegované veřejné funkce státnímu jazyku a garancemi základních jazykových práv příslušníkům národnostních menšin, je inherentním rysem jazykové legislativy obou států.

3.1. Ústava

Ústavy Slovenské i Litevské republiky kodifikují pojem *státní jazyk*, za nějž označují slovenštinu, respektive litevštinu.²¹ Obě ústavy zároveň garantují občanům hlásícím se k národnostní nebo etnické menšině právo na všestranný a svobodný kulturní rozvoj.²²

Slovenská ústava dále stanoví povinnost státních orgánů a orgánů místní samosprávy přiměřeným způsobem informovat o své činnosti ve státním jazyce²³. Příslušníkům národnostních menšin kromě práva participovat na řešení národnostně menšinové

17 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 5 odst. 7, § 11a.

18 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, původní znění, § 10.

19 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 9a.

20 Slovensko se zavázalo články Charty v různé míře aplikovat na následující jazyky: bulharština, čeština, chorvatština, maďarština, němčina, polština, romština, rusínština a ukrajinština. Před podpisem Charty dala vláda najevo, že sám akt ratifikace nebude mít vliv na úpravu domácí jazykové legislativy, která podle jejího tvrzení odpovídá závazkům z ratifikace vyplývajícím. Gramma, G. S. (2006): Language policy and language rights in Slovakia. Ciemen Mercator (working paper), s. 32. I proto budou v následujícím textu pro vzájemné srovnání jazykové politiky Slovenska a Litvy primárně použity závazky Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, která navíc pro komparaci poskytuje tu výhodu, že jí ratifikovaly oba státy.

21 Ústava SR, čl. 6 odst. 1; Constitution of the Republic of Lithuania, čl. 14.

22 Ústava SR, čl. 34 odst. 1; Constitution of the Republic of Lithuania, čl. 37.

23 Ústava SR, čl. 26 odst. 5.

problematiky zaručuje i právo na vzdělání v mateřském jazyce a právo používat mateřský jazyk v úředním styku.²⁴

3.2. Oblasti s povinným používáním státního jazyka

Ačkoli je litevská úprava v některých představených jednotlivostech poněkud restriktivnější, ve vymezení zákonné povinnosti používat státní jazyk ve veřejném sektoru se legislativy obou států zásadně obsahově neliší.

Podle slovenského zákona o státním jazyce se ve slovenštině povinně zveřejňují všechny právně závazné předpisy a vede veškerá úřední agenda.²⁵ Vedle případného překladu do menšinového jazyka se ve státním jazyce vede finanční a technická dokumentace, stanovy sdružení, spolků, politických stran a hnutí a obchodních společností a vyhotovují se v něm písemné právní úkony v pracovněprávních vztazích.²⁶

Státní orgány, orgány místní samosprávy a veřejné správy používají v úředním styku státní jazyk a ve státním jazyce se vede i rokování těchto orgánů.²⁷ Zaměstnanci těchto orgánů, stejně jako dopravy, pošt a telekomunikací, příslušníci ozbrojených sil a sborů a hasičských jednotek jsou povinni ovládat a v úředním styku používat státní jazyk.²⁸ Ve sborech ozbrojených sil a v hasičských sborech se vedle agendy a dokumentace státní jazyk povinně užívá i ve služebním styku.²⁹

Použití státního jazyka je povinné při označování obsahu výrobků a návodů na jejich použití, ve všech nápisech, reklamách a veřejnosti určených oznámeních na veřejných místech. Teprve po znění ve státním jazyce smí následovat text uvedený v cizím jazyce, a to ne větším písmem.³⁰ Dříve než v menšinovém jazyce musí být ve státním jazyce učiněno i hlášení místního rozhlasu.³¹

Rovněž litevský zákon o státním jazyce stanoví, že ve státním jazyce se povinně zveřejňují všechny zákony a právní akty a je v něm vedena i veškerá správní, finanční a technická dokumentace všech institucí a podniků operujících na území státu. Ve státním jazyce musí být písemně vyhotoveny i všechny transakce, které svým prostorem působnosti nepřesahují území republiky.³²

Stejně jako na Slovensku musí litevské státní orgány a orgány veřejné správy ve vzájemném styku používat státní jazyk. Zaměstnanci těchto orgánů, sborů ozbrojených sil, dopravy a spojů, zdravotního a sociálního zabezpečení a dalších odvětví zajišťujících přímé služby obyvatelstvu musí povinně znát státní jazyk podle vládou určených kategorií a občanům služby ve státním jazyce poskytovat.³³

Podle litevského zákona jsou všechny veřejné nápisy ve státním jazyce, a to dokonce bez zmínky o přípustnosti dvojjazyčného vyhotovení.³⁴ Oproti slovenské legislativě navíc litevský zákon požaduje úpravu všech názvů organizací a podniků operujících na území státu podle norem státního jazyka. Jedinou výjimkou jsou registrované organizace národnostních

24 Ústava SR, čl. 34 odst. 2.

25 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 3 odst. 3a, 3c.

26 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 3 odst. 4, § 8 odst. 2.

27 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 3 odst. 1, § 3 odst. 3b. Výjimku představuje komunikace se zahraničím a používání menšinových jazyků v úředním styku v oblastech s alespoň pětinovým podílem menšinové národnosti (viz kap. 3.3).

28 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 3 odst. 2.

29 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 6 odst. 1, 2.

30 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 8 odst. 1, 6.

31 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 5 odst. 3.

32 Zákon č. I-779 LR, čl. 3, 4, 9.

33 Zákon č. I-779 LR, čl. 5, 6, 7.

34 Zákon č. I-779 LR, čl. 17.

menšin, jejichž název může kromě znění ve státním jazyce obsahovat i překlad do cizího jazyka, nápis v něm však nesmí být větší.³⁵

3.3. Jazykové regulace v úředním styku

Obecným pravidlem slovenské jazykové legislativy je požadavek na používání státního jazyka v úředním styku se státními orgány, orgány místní samosprávy a dalšími orgány veřejné správy. Výjimku z pravidla představuje zákonem o používání jazyků národnostních menšin garantované právo příslušníka národnostní menšiny používat v úředním styku mateřský jazyk v komunikaci s vyjmenovanými orgány v obci, ve které podíl příslušníků jeho etnické skupiny podle sčítání lidu dosáhl alespoň 20%.³⁶ V těchto obcích poskytuje v reakci na písemná podání orgán odpovědi ve státním i menšinovém jazyce.³⁷ V případě ústního jednání není volba jazyka úřední komunikace přísně regulována a záleží na jazykové kompetenci a dohodě obou jednajících stran. Znalost menšinového jazyka v dotčených obcích přitom není po zaměstnancích státní správy či samosprávy zákonem vyžadována.³⁸ V obcích s alespoň pětinovým podílem příslušníků menšinové národnosti jsou v menšinovém jazyce k dispozici úřední formuláře, na požádání jsou v něm vydávána rozhodnutí úředních orgánů a jsou v něm označeny úřední budovy.³⁹

Seznam obcí, kterých se představená ustanovení týkají, zahrnuje celkem 656 jednotek, z nichž v 512 tvoří alespoň pětinový podíl obyvatelstva občané maďarské národnosti, v 68 rusínské, v 57 romské, v 18 ukrajinské a v jedné německé národnosti.⁴⁰ Podle údajů získaných posledním sčítáním lidu v roce 2001 množství obcí, v nichž některá z národnostních menšin dosahovala alespoň 20% populace, poklesl na 501. Početní propad postihl obce se zákonem početně kvalifikovanou maďarskou, ukrajinskou a romskou menšinou, zatímco narostl počet obcí s více než 20% podílem rusínské menšiny. Slovenská republika se vzhledem k politické citlivosti tématu, tj. možnosti jazyková práva příslušníkům národnostních menšin v některých obcích odebrat, rozhodla na změněnou demografickou skladbu nereflektovat a ponechat v platnosti původní seznam.⁴¹

V litevském právním řádu je otázka jazykových regulací v úředním styku komplikovaná z toho důvodu, že v jeho rámci dochází ke vzájemnému konfliktu ustanovení dvou právních předpisů. Zatímco zákon o etnických menšinách připouští používání jazyka národnostní menšiny ve styku s úřady v oblastech, kde daná menšina představuje významný podíl obyvatelstva (bez bližší kvantifikace),⁴² zákon o státním jazyce nařizuje institucím státní správy a samosprávy poskytování služeb ve státním jazyce.⁴³ V oblastech s nejvyšší koncentrací národnostních menšin je přesto dvojjazyčnost úředníků přirozeně vysoká, díky čemuž zde byly podle provedených průzkumů jazyky národnostních menšin v úředním styku

35 Zákon č. I-779 LR, čl. 16, 18.

36 Zákon č. 184/1999 Zb. SR, § 2 odst. 1.

Za možný problém může být považován i fakt, že slovenská legislativa v této věci přihlíží ke kategorii národnosti, nikoli mateřského jazyka. Například v údajích sčítání lidu z roku 2001 byl počet občanů označujících menšinové jazyky za mateřské o poznání vyšší než ztotožňujících se s menšinovou národností. Gramma (2006), s. 29.

37 Zákon č. 184/1999 Zb. SR, § 2 odst. 3.

38 Zákon č. 184/1999 Zb. SR, § 7 odst. 1.

39 Zákon č. 184/1999 Zb. SR, § 2, odst. 4-6.

40 The Euromosaic Study: Slovakia. European Commission; Příloha zákona č. 191/1994 Zb. SR.

41 COE Advisory Committee on the FCNM, 2nd Opinion on the Slovak Republic, 26. 5. 2005, ACFC/OP/II(2005)004, odst. 86.

42 Zákon č. XI-3412 LR, čl. 4.

43 Zákon č. I-779, čl. 7.

běžně užívány.⁴⁴ Odkaz na tuto skutečnost se v důsledku stal dalším argumentem litevské vlády pro to, aby legislativa v této oblasti nebyla nijak vyjasněna.

Lze shrnout, že v oblasti používání menšinových jazyků v úředním styku je situace na Slovensku obecně považována za o mnoho uspokojivější než na Litvě. Poradní výbor Rady Evropy v souvislosti s dodržování článku 10 Rámcové úmluvy, který se týká práva na používání menšinových jazyků, včetně úředního styku, vyjádřil ve svém dosud posledním posudku z roku 2005 spokojenost s vývojem na Slovensku od přijetí zákona o používání jazyků národnostních menšin. Upozornil pouze na některé problematické aspekty, týkající se zejména nedostatečné jazykové kompetence úředníků v obcích, v nichž tvoří významný podíl obyvatelstva příslušníci národnostních menšin.⁴⁵

Litva byla naproti tomu Poradním výborem Rady Evropy v dosud posledním zveřejněném posudku z roku 2003 kritizována za vágnost právního řádu, nespécifikujícího blíže územní oblasti, v nichž by podle zákona o národnostních menšinách měli mít příslušníci menšin ve styku s úřady právo na užívání mateřského jazyka a vyzval k odstranění vzájemně si odporujících ustanovení v domácí legislativě.⁴⁶ Litva ve svém komentáři k posudku informovala o přípravách nového znění jak zákona o etnických menšinách, tak zákona o státním jazyce,⁴⁷ ani v jednom případě však nebyl návrh zákona dosud parlamentem pozitivně přijat, díky čemuž zůstává zmíněná kritika ve stejné míře aktuální.

3.4. Školství

Slovenský jazyk je za všech okolností vyučován jako povinný předmět na základních a středních školách.⁴⁸ Slovenskou ústavou zaručené právo příslušníků národnostních menšin získávat vzdělání v mateřském jazyce je ve slovenské legislativě precizováno ve školském zákoně, který dětem příslušníků národnostních menšin garantuje právo na vzdělání ve školách nebo třídách, v nichž se v menšinovém jazyce uskutečňuje buď pouze výuka menšinového jazyka, výuka části předmětů nebo výuka celá.⁴⁹ Žáci těchto škol či tříd mohou v menšinovém jazyce skládat přijímací zkoušky na slovenskojazyčné střední školy ve všech profilových předmětech kromě slovenského jazyka a literatury.⁵⁰

Rovněž litevština je coby státní jazyk povinně vyučována na všech typech škol.⁵¹ Podle zákona o vzdělávání místní orgány zaručují výuku jazyka etnické menšiny v oblastech, kde tato menšina tradičně tvoří významný podíl obyvatelstva a její příslušníci takovou výuku požadují.⁵² V těchto oblastech jsou se státní podporou zřizovány předškolní zařízení, základní a střední školy národnostních menšin, které poskytují vzdělání v menšinovém jazyce s výjimkou předmětů, u nichž rodiče žáků či sami žáci požadují výuku v litevštině.⁵³ Alternativou pro příslušníky národnostních či etnických menšin, kteří nežijí v dostatečně

44 Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the FCNM, 31. 10. 2001, ACFC/SR(2001)007, s. 54-57.

45 COE Advisory Committee on the FCNM, 2nd Opinion on the Slovak Republic, 26. 5. 2005, ACFC/OP/II(2005)004, odst. 83-89.

46 COE Advisory Committee on the FCNM, Opinion on Lithuania, 21. 2. 2003, ACFC/INF/OP/I(2003)008, odst. 15-16, 53-56.

47 Comments of the Government of Lithuania on the Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the FCNM in Lithuania, 23. 9. 2003, GVT/COM/INF/OP/I(2003)008, s. 5.

48 Zákon č. 245/2008 Zb. SR, § 12 odst. 3.

49 Zákon č. 245/2008 Zb. SR, § 12 odst. 5.

50 Zákon č. 245/2008 Zb. SR, § 66, odst. 3.

51 Zákon č. I-1489 LR, čl. 30 odst. 1.

52 Zákon č. I-1489 LR: čl. 28.

53 Zákon č. I-1489 LR, čl. 30 odst. 2.

početných a kompaktních komunitách, je dobrovolná docházka do státem dotovaných vzdělávacích institucí, tzv. sobotních či nedělních škol.

V oblasti školství je vyznění srovnávacího hodnocení situace na Slovensku opět příznivější než situace na Litvě. V již citovaném posudku spatřoval Poradní výbor Rady Evropy v souvislosti s článkem 14 Rámcové úmluvy, týkajícím se práva na vzdělání v mateřském jazyce, nejvážnější problém slovenské školské legislativy v omezení práva na vzdělání v mateřském jazyce na pouhých několik, zákonem vyjmenovaných menšin.⁵⁴ Nový školský zákon přijatý roku 2008 tento problematický a potenciálně diskriminační rys odstranil přijetím všeobecných principů, čímž ztratila nejvážnější výhrada Poradního výboru na platnosti.

Litvě byla naproti tomu vytýkána jednak vágnost právních ustanovení, mající za následek nejistotu ohledně práva zakládat či rušit třídy a školy národnostních menšin, jednak ministerstvem školství prosazovaná strategie omezit každodenní výuku v menšinových jazycích a přesunout těžiště výuky národnostně menšinových osnov na instituce sobotních a nedělních škol. Litevští představitelé byli v této souvislosti vyzváni k rozšíření konzultací se zástupci národnostních menšin.⁵⁵ Litevská strana v komentáři k posudku reagovala zveřejněním statistických údajů, dokládajících téměř zdvojnásobení počtu žáků na polských školách od počátku 90. let.⁵⁶ Skutečností ovšem je, že od školního roku 2002/2003, který si litevští představitelé zvolili jako referenční bod srovnání, počet žáků na polských školách opět postupně poklesl a ve školním roce 2008/2009 dosahoval cca 70% tehdejšího stavu.⁵⁷ Vzhledem k tomu, že k zásadnímu obratu v prosazování litevské školské strategie od přijetí posudku Poradního výboru nedošlo, jeho výtky zůstávají nadále aktuálními.

3.5. Média a kultura

Všechny cizojazyčné pořady televizního a rozhlasového vysílání, s výjimkou původních hudebních děl a jazykových kurzů, musí být na území Slovenské republiky vysílány ve státním jazyce, opatřeny titulky, bezprostředně následujícím překladem nebo simultánním tlumočením.⁵⁸ Zvláštní vyňatou kategorií představují pořady veřejnoprávní televize a rozhlasu pro národnostní menšiny, jejichž zájmů má ve své programové nabídce veřejnoprávní služba rovněž dbát.⁵⁹ V jazyce národnostní menšiny může probíhat i vysílání lokálních či regionálních rozhlasových stanic, jedná-li se o relace určené pro národnostní menšiny.⁶⁰

54 COE Advisory Committee on the FCNM, 2nd Opinion on the Slovak Republic, 26. 5. 2005, ACFC/OP/II(2005)004, odst. 102-110.

55 COE Advisory Committee on the FCNM, Opinion on Lithuania, 21. 2. 2003, ACFC/INF/OP/I(2003)008, odst. 67-74.

56 Comments of the Government of Lithuania on the Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the FCNM in Lithuania, 23. 9. 2003, GVT/COM/INF/OP/I(2003)008, s. 6.

57 Department of Statistics to the Government of the Republic of Lithuania.

58 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 5 odst. 1.

59 Zákon č. 619/2003 Zb. SR, § 5 odst. 1e; zákon č. 16/2004 Zb. SR, § 5 odst. 1f.

Za tímto účelem funguje zvláštní rozhlasový kanál slovenského veřejnoprávního rozhlasu, Rádio Patria, které vysílá pořady v jazycích národnostních menšin, z toho nejvíce, 12 hod denně, v maďarštině. 3rd Report Submitted by the Slovak Republic Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the FCNM, ACFC/SR/III(2009)008, Slovak Language Version, s. 36-39. Časová dotace pro pořady národnostních menšin ve veřejnoprávní televizi se v první polovině roku 2008 pohybovala od 18 do 26 hodin měsíčně, z toho cca polovinu představovaly relace v maďarštině. 3rd Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the FCNM, 22. 7. 2009, ACFC/SR/III(2009)008, s. 39.

60 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 5 odst. 1b.

Jazyk neperiodických i periodických tištěných médií není nijak regulován.⁶¹ Omezení se týká pouze kategorie příležitostných tiskovin určených veřejnosti za účelem informování o kulturních akcích a představeních, jakými jsou například muzejní katalogy, programy kin, divadel apod. Jsou-li tato oznámení tištěna v jazyce národnostní menšiny, musí být opatřena i překladem do státního jazyka, který musí být uveden jako první v pořadí.⁶²

Kulturní sféry se dotýká i nové ustanovení zákona o státním jazyce, zavádějící povinnost vyhotovit nápisy na památnících, pomnících a pamětních tabulích ve státním jazyce, po němž teprve může následovat překlad do cizího jazyka, a to ne většími písmeny. Na nechráněných památnících, pomnících a pamětních tabulích, vyhotovených v jednojazyčném znění v cizím jazyce zákon požaduje se zákonem rozporný stav napravit.⁶³ Obavy příslušníků národnostních menšin vzbuzoval odstavec zákona požadující spolukonferování kulturních akcí národnostních menšin ve státním jazyce za všech okolností, tedy i v případě, pokud o tuto službu nikdo nebude jevit zájem.⁶⁴ Jelikož dosud není zřejmé do jaké míry bude tento požadavek respektován, jeho hodnocení záleží v první řadě od reálné vůle k zákonnému vymáhání.

Podobně jako na Slovensku je televizní a rozhlasové vysílání na Litvě založeno na principu licencí, přičemž při rozhodování o jejich udělování má státní komise brát v úvahu i zájmy etnických menšin.⁶⁵ Vedle tří soukromých rozhlasových stanic vysílajících v menšinových jazycích nabízí pravidelné krátké relace v jazycích národnostních menšin i státní rozhlas a televize, ačkoli délka i zvolený vysílací čas pořadů je menšinovými organizacemi obvykle kritizován.⁶⁶ Pro tištěná média je trh, stejně jako na Slovensku, plně liberalizován.

Rovněž pokud jde o oblast médií a kultury, je Slovenská republika ve vzájemném srovnání hodnocena v příznivějším světle než Litevská republika. V souvislosti s článkem 9 Rámcové úmluvy, týkajícím se svobody šíření a získávání informací v mateřském jazyce, vyjádřil Poradní výbor Rady Evropy ve výše citovaném posudku uspokojení nad stavem vysílání Slovenské televize a rozhlasu v menšinových jazycích. Výtka směřovala k nejasnosti legislativního požadavku na vydávání příležitostných tiskovin informujících veřejnost o kulturních akcích ve státním jazyce a v jinojazyčném překladu pouze "v případě potřeby".⁶⁷ Přijetá nová úprava, požadující vydávání příležitostných tiskovin národnostních menšin v jazyce dané národnostní menšiny s předcházejícím totožným překladem do státního jazyka, není na reálně aplikované úrovni pro národnostní menšiny v porovnání s předchozí praxí výhodnější, kritizovaná nejasnost legislativního znění však byla formálně odstraněna.

Litva byla, v kontrastu se smířlivým hodnocením Slovenska, Poradním výborem vyzvána, aby se vyvarovala možného pokračování trendu omezování vysílání státního rozhlasu a televize v menšinových jazycích a přesouvání těchto pořadů do méně výhodných časových pásem. Zároveň byla litevská vláda vyzvána k posílení finanční podpory tištěných médií v menšinových jazycích, jejichž náklad v dlouhodobém měřítku poklesá.⁶⁸ Litva ve

61 Zákon č. 212/1997 Zb. SR, § 2 odst. 8.

62 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 5 odst. 5.

63 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 5 odst. 7, § 11a.

64 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 5 odst. 6.

65 2nd Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the FCNM, 3. 11. 2006, ACFC/SR/II(2006)007, s. 53-58.

66 Např. v roce 2004 pokrývaly rozhlasové relace v ruštině a polštině průměrně 0,8 hodin a 0,5 hodin denního vysílacího času. Pokud jde o původní pořady litevské státní televize, ruština pokrývala 0,1 hodin a polština 0,02 hodiny denně. 2nd Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the FCNM, 3. 11. 2006, ACFC/SR/II(2006)007, s. 58.

67 COE Advisory Committee on the FCNM, 2nd Opinion on the Slovak Republic, 26. 5. 2005, ACFC/OP/II(2005)004, odst. 78-82.

68 COE Advisory Committee on the FCNM, Opinion on Lithuania, 21. 2. 2003, ACFC/INF/OP/I(2003)008,

svém komentáři k posudku přislíbila věnovat odpovídající pozornost vypracování vysílacího schématu státního rozhlasu a televize pro příští období.⁶⁹ Následující litevská zpráva o implementaci Rámcové úmluvy doložila zachování přibližně stejného vysílacího času v menšinových jazycích v případě rozhlasového vysílání, v časové dotaci televizního vysílání pro menšiny byl ovšem zaznamenán další pokles.⁷⁰

3.6. Topografické názvy a vlastní jména

Obecný pravidlem ve Slovenské republice je, že geografické názvy jsou uváděny ve státním jazyce.⁷¹ Výjimku představují obce, v nichž podle sčítání lidu tvoří příslušníci některé národnostní menšiny alespoň 20% podíl obyvatelstva a které jsou tak totožné s obcemi, v nichž mají příslušníci odpovídající menšiny právo používat v úředním styku mateřský jazyk (viz kap. 3.3). V těchto obcích je na samostatných dopravních značkách uveden název obce i v jazyce národnostní menšiny, následující po názvu ve státním jazyce.⁷² Obec této kategorie může na svém území vedle státního jazyka v jazyce národnostní menšiny označovat i názvy ulic a jiné geografické názvy.⁷³ Naproti tomu topografické názvy v kartografických dokumentech, v poštovním styku, na veřejných listinách a razítkách obcí smí být psány výlučně ve státním jazyce.⁷⁴

Právo na užívání vlastních jmen a příjmení ve znění mateřského jazyka je slovenskou legislativou zaručeno, jedná-li se o zápis v jazyce založeném na latinské abecedě a je-li tento požadavek danou osobou vznesen.⁷⁵ Přechylování příjmení není pro ženy jiné než slovenské národnosti povinné.⁷⁶

K litevské legislativě týkající se jazykové regulace topografických názvů se vztahují podobné problémy vnitřní právní nekonzistence jako u již diskutovaného práva na používání mateřského jazyka v úředním styku. Zatímco zákon o etnických menšinách legalizuje možnost dvojjazyčného vyhotovení nápisů v oblastech s početně významnou etnickou menšinou,⁷⁷ zákon o státním jazyce stanoví, že (s přípustnou výjimkou dvojjazyčných názvů organizací etnických menšin) “veřejné nápisy jsou ve státním jazyce”.⁷⁸ Tendence státních orgánů upřednostňovat ustanovení zákona o státním jazyce nad zákonem o etnických menšinách je v tomto případě posvěcena i oficiální litevskou jurispudencí.⁷⁹

Dosud nevyřešený problém litevské jazykové politiky představují i spory ohledně práva na úřední zápis vlastního jména a příjmení v mateřském jazyce. Litevský ústavní soud

odst. 49-52.

69 Comments of the Government of Lithuania on the Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the FCNM in Lithuania, 23. 9. 2003, GVT/COM/INF/OP/I(2003)008, s. 5.

70 2nd Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the FCNM, 3. 11. 2006, ACFC/SR/II(2006)007, s. 58.

71 Zákon č. 270/1995 Zb. SR, znění ke dni 1. 9. 2009, § 3a.

72 Zákon č. 191/1994 Zb. SR, § 1 odst. 1, 2. Práva nenabývají obce, které jsou pojmenovány po historických osobnostech slovenské národnosti. Gramma (2006), s. 20.

73 Zákon č. 184/1999 Zb. SR, § 4 odst. 1.

74 Zákon č. 191/1994 Zb. SR, § 2.

75 Zákon č. 300/1993 Zb. SR.

76 Zákon č. 154/1994 Zb. SR, § 16.

77 Zákon č. XI-3412 LR, čl. 5.

78 Zákon č. I-779 LR, čl. 17.

79 Právní spor ve věci dodatečného vyvěšení polských názvů ulic samosprávou oblastního okresu Vilnius byl projednáván Nejvyšším správním soudem, který nařídil odstranění polskojazyčných cedulí s konstatováním, že “užívání státního jazyka ve státní veřejné sféře zajišťuje identitu, sebevědomí a vyjádření Národa, který je tvůrcem státu a držitelem suverénní moci”. Poradní výbor Rady Evropy označil rozhodnutí soudu za odporující Rámcové úmluvě. COE Advisory Committee on the FCNM, Opinion on Lithuania, 21. 2. 2003, ACFC/INF/OP/I(2003)008, s. 16-17.

do této oblasti vstoupil rozhodnutím, v němž označil zápis v cestovních pasech za úřední akt ve veřejné sféře, v níž musí být podle zákona o státním jazyce litevština povinně používána.⁸⁰

Zatímco v případě Slovenské republiky neseznal Poradní výbor Rady Evropy v souvislosti s článkem 11 Rámcové úmluvy, týkajícím se práva na používání menšinových jazyků v topografických názvech a ve vlastních jménech, žádné výrazné nedostatky a doporučil pouze pokračovat v konsistentním naplňování práva,⁸¹ právě v souvislosti s tímto článkem byla Litva kritizována patrně nejsilněji. Poradní výbor v posledním veřejném posudku o implementaci Rámcové úmluvy vyjádřil politování nad skutečností, že i přes sliby litevských politiků se nepodařilo rozřešit problém úředního zápisu vlastních jmen a příjmení v menšinovém jazyce. Tento stav od doby zveřejnění posudku nedoznal změn. V souvislosti s citovaným rozhodnutím litevského ústavního soudu dokonce Poradní výbor konstatoval porušení článku 11 Rámcové úmluvy a vyzval litevskou vládu k nápravě.⁸² Litevská strana Radu Evropy v komentáři k posudku informovala o přípravě dodatku k vládnímu nařízení, který by předpokládal možnost vyvěšení dvojazyčných názvů ulic a označení úřadů v administrativních jednotkách, kde některá z menšin dosahuje 70% podílu obyvatelstva.⁸³ Nehledě na skutečnost, že navržená hranice je v rámci mezinárodních standardů velmi vysoká, o postupu v procesu přijímání dodatku není ani v současné době nic známo a i v tomto případě zůstává litevská legislativa a praxe nezměněna.

4. Hodnocení jazykové legislativy Slovenské republiky ve srovnání s mezinárodními standardy

Poměřujeme-li slovenský jazykový zákon optikou mezinárodně smluvních závazků ve věci ochrany práv příslušníků národnostních menšin, jejímž nejaktuálnějším vyjádřením je v evropském měřítku zejména Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, nelze v jeho znění najít žádné ustanovení, které by úmluvu porušovalo. Oponenti zákona mohou důvod absence dokladu narušení mezinárodních standardů spatřovat v místy velmi volném znění článků úmluvy, jejíž únikové formulace ponechávají smluvním stranám značný prostor pro konkrétní legislativní úpravy, avšak tím se objektem kritiky zjevně stává celá páteř současné evropské koncepce ochrany menšinových práv.

Srovnání jazykové legislativy Slovenské a Litevské republiky přesvědčivě dokazuje, že slovenský právní rámec je srovnatelný s litevskou legislativou ve svém "stimulačním" rozměru, tj. v širší oblasti, v nichž je státní jazyk povinně používán. Oproti litevskému je ale mnohem štědřejší ve svém druhém, kompenzačním, rozměru, tj. v širší jazykových práv, které poskytuje příslušníkům národnostních menšin.

Problém novely slovenského jazykového zákona proto není primárně legislativně-právní ve smyslu nekoherence se současnými relevantními mezinárodními úmluvami, což v září 2009 potvrdilo i komplexní stanovisko Vysokého komisaře OBSE pro národnostní menšiny Knuta Vollebaeka. Vysoký komisař v hodnocení nových úprav slovenského

80 Ruling on the compliance of the 31 January 1991 Supreme Council of the Republic of Lithuania Resolution "On Writing of Names and Family Names in Passports of Citizens of the Republic of Lithuania" with the Constitution of the Republic of Lithuania, 21 October 1999. Constitutional Court of the Republic of Lithuania.

81 COE Advisory Committee on the FCNM, 2nd Opinion on the Slovak Republic, 26. 5. 2005, ACFC/OP/II(2005)004, odst. 90-92.

82 COE Advisory Committee on the FCNM, Opinion on Lithuania, 21. 2. 2003, ACFC/INF/OP/I(2003)008, odst. 57-58.

83 Comments of the Government of Lithuania on the Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the FCNM in Lithuania, 23. 9. 2003, GVT/COM/INF/OP/I(2003)008, s. 5.

jazykového zákona konstatoval, že “většina z nich je v souladu s mezinárodními standardy” a jsou “slučitelné se závazky, které na sebe Slovensko vzalo při ratifikaci Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, Evropské charty regionálních či menšinových jazyků a s ústavním rámcem Slovenské republiky”. Vysoký komisař však zároveň po posílení dimenze stimulačních opatření ve vztahu k používání státního jazyka vyzval slovenskou vládu ke zvážení posílení i druhé dimenze slovenské jazykové politiky, tedy ochrany práv mluvčích menšinových jazyků. Za vhodný prostředek označil přijetí komplexního zákona o postavení příslušníků národnostních menšin, který by zpřehlednil současnou roztržičnost úpravy menšinových práv do mnoha samostatných předpisů a pomohl by “zviditelnit rovnováhu” mezi oběma rozměry.⁸⁴

5. Jazyková politika jako předmět politických debat v Litevské republice a Slovenské republice

5.1. Litva

Na stimulační jazykové politice Litevské republiky od obnovy nezávislosti státu panoval a stále panuje rozsáhlý konsensus mezi všemi relevantními litevskými politickými stranami a diskuse se vedou pouze o hranicích prostoru pro používání jazyků národnostních menšin. Přitom právě otázky jazykových práv mluvčích menšinových jazyků plodí největší politické kontroverze v oblasti mezietnických vztahů na Litvě.

S ohledem na početní zastoupení i teritoriální koncentraci vystupuje s nejširšími jazykovými požadavky polská menšina, jejíž hegemonickou organizací ve vztahu k politické reprezentaci je etnoregionální strana Volební akce litevských Poláků (AWPL).⁸⁵ Strana je organizačně činná v šesti okresech regionu Vilnius, v nichž podle sčítání lidu z roku 2001 žilo 90,9% litevských Poláků. Deklaruje loajalitu demokratickému politickému systému i ústavě Litevské republiky a v parlamentních volbách pravidelně získává 3 až 5% hlasů. Kromě krátkých období 2000-2001 a 2006-2008, v nichž AWPL v parlamentu podporovala vládnoucí strany, byla strana od svého vzniku v roce 1995 na parlamentní úrovni trvale v opozici.⁸⁶

84 Stanovisko Vysokého komisaře obsahuje i několik konkrétních dílčích doporučení:

- v souvislosti s probíhajícím poklesem počtu příslušníků národnostních menšin opatrně postupovat v uplatňování požadavku na minimálně 20% podíl menšinové národnosti v obci, v níž nabývají příslušníci menšiny zvláštních jazykových práv,
- zvážít možnost začlenit do zákona odkaz na jazykové vzdělávání státních zaměstnanců v oblastech s významnou koncentrací menšinové národnosti, především úředníků, ale např. i učitelů,
- začlenit do procesu kodifikace spisovného jazyka nezávislé odborníky,
- jasněji definovat úlohu a omezení elektronických médií v menšinových jazycích, zejména v protikladu k jinojazyčným médiím, jejichž jazyk není menšinový,
- zvážít možnost začlenit do zákona zmínky o používání menšinových jazyků policejními orgány v oblastech s vysokou koncentrací menšin,
- zajistit, aby finanční sankce byly udělovány pouze výjimečně a aby byl tento proces pečlivě sledován v rámci zamezení jakékoli národnostní diskriminaci,
- zjednodušit terminologii jazykového zákona. Stanovisko Vysokého komisaře OBSE pro národnostné menšiny k novelizácii “Zákona o štátnom jazyku Slovenskej republiky”.

85 Pro diskusi definice etnoregionální politické strany viz Strmiska, M. (2002): A Study on Conceptualisation of (Ethno)Regional Parties. *Středoevropské politické studie*, Vol. 4, No. 2-3, s. 55-66.

86 Zastupitelé zvolení za stranu nicméně tradičně bývají členy exekutivních orgánů okresních samospráv v regionu Vilnius. V okresech Šalčininkai a Vilnius je AWPL dokonce predominantní stranou s absolutní většinou v radách okresů. Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimu komisija.

Pro parlamentní volby je na Litvě od roku 1992 používán paralelní smíšený volební systém.⁸⁷ Z působnosti původně stanovené 4% výše volební klauzule v poměrné složce voleb byly v roce 1992 vyjmuty strany etnických menšin, pro něž byla klauzule snížena na 2%. Roku 1996 schválená novela volebního zákona pak za volební klauzuli určila hranici 5% platných hlasů, respektive 7% pro koalice stran, a to bez výjimky. Oběťmi reformy, jejímž motivem bylo snížení fragmentace parlamentu se podle předpokladu staly zejména strany etnických menšin. S ohledem na početnost polského elektorátu, implikující mimořádnou obtížnost překonání klauzule, se jedinou realistickou možností zisku parlamentního zastoupení pro AWPL stala kandidatura v některém z většinových obvodů s vysokou koncentrací polské menšiny. I tato možnost měla být z pohledu litevských zákonodárců oslabena pro Poláky méně výhodným určením hranic volebních obvodů.⁸⁸ Okresy Šalčininkai a Vilnius s polskou etnickou většinou byly rozděleny do pěti volebních obvodů, z nichž tři byly přiřčeny k rozsáhlým oblastem s litevskou etnickou většinou. Polská menšina je od roku 1996 v parlamentu se ziskem 1 až 3 mandátů pro AWPL, obdrženy výhradně ve většinové složce voleb, výrazně podprezentována a jedním ze stálých požadavků strany je uzákonění výjimky z překonání volební klauzule pro strany etnických menšin.⁸⁹

Ve věci jazykové politiky státu AWPL neodmítá samotný koncept litevštiny coby státního jazyka a soustředí se spíše na posílení právních garancí pro mluvčí menšinových jazyků.⁹⁰ Strana v této souvislosti vytrvale kritizuje litevské státní úřady i soudy za upřednostňování přísného výkladu zákona o státním jazyce, které de facto předpokládá porušování zákona o etnických menšinách.⁹¹ V minimalistické interpretaci se požadavky strany omezují na dodržování vlastních právních ustanovení druhého zmíněného zákona (a jejich neomezení v dlouhodobě zvažované nové verzi zákona), potažmo Rámcové úmluvy pro ochranu národnostních menšin, která se po ratifikaci stala pro Litvu právně závaznou.

Zástupci výkonné moci Polské republiky dosud hráli v etnickém napětí mezi litevskou většinou a polskou menšinou spíše zklidňující roli. Nezávislá Litva byla od 90. let 20. století Varšavou považována v první řadě za strategického partnera v nově budovaných demokratických strukturách regionu a v rétorice polských politických elit, nehledě na ideologickou orientaci, doposud převažovalo vyzvedávání pozitivních aspektů vzájemného sousedství, doprovázené deklarovaným přesvědčením o brzkém vyřešení problematických aspektů menšinových práv Poláků na Litvě na základě bilaterálních dohod a prohlubování spolupráce.⁹²

87 Z celkového počtu 141 poslanců jednokomorového parlamentu je 71 voleno uzavřeným dvoukolovým většinovým systémem v jednomandátových obvodech, pokrývajících v souhrnu celé území státu, a 70 poslanců poměrně v jediném celostátním obvodě s použitím d'Hondtova dělitele. Pro volby roku 2000 byl systém dočasně modifikován nahrazením dvoukolové většinové volby volbou jednokolovou. Zákon č. I-2721 LR; novelizace VIII-1870, čl. 88.

88 Moser 2005, s. 131.

89 Akcja Wyborcza Polaków na Litwie.

90 kcja Wyborcza Polaków na Litwie: Program.

91 Polské organizace, za aktivní spolupráce AWPL, shromáždily více než 50 tisíc podpisů v petici na podporu uchování a dodržování článků 4 a 5 zákona o etnických menšinách, které menšinám formálně garantují možnost používání menšinových jazyků ve styku s úřady a v topografických názvech v oblastech s hustým osídlením příslušníků menšinové národnosti. Przejrzeganie praw mniejszości polskiej na Litwie, zpráva spolku "Wspólnota Polska", 2009. Srv. rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ve věci vyvěšení dvojjazyčných názvů ulic (viz kap. 3.6).

92 Srv. např. "Cierpliwość po naszej stronie się skończyła...", Kurier Wileński, 7. 5. 2009; rozhlasový pořad Salon Polityczny (Aleksander Kwaśniewski), Radio Znad Wilii, 1. 6. 2009.

Základními bilaterálními akty, které se zmiňují o postavení národnostních menšin na území partnerského státu jsou Deklarace o přátelských vztazích a sousedské spolupráci mezi Polskou republikou a Litevskou republikou (13. 1. 1992) a Smlouva mezi Polskou republikou a Litevskou republikou o přátelských vztazích a sousedské spolupráci (26. 4. 1994). Bobryk, A. (2006): *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice*

Kompromisní, byť v porovnání se zástupci polské exekutivy poněkud kritičtější, tón ve vztahu k dodržování jazykových práv polské menšiny na Litvě zaujímali tradičně i zástupci polského parlamentu.⁹³ Výrazné vybočení z tohoto pravidla znamenalo až 19. zasedání Parlamentního shromáždění Sejmu a Senátu Polské republiky a Seimasu Litevské republiky v květnu 2009, po němž nebylo s ohledem na neztotožnitelné názory členů litevské a polské delegace na otázku hodnocení práv národnostních menšin poprvé v historii tělesa přijato společné závěrečné prohlášení.⁹⁴

Určité změně současného postoje by mohla nasvědčovat i zpráva o postavení polské menšiny na Litvě publikovaná v květnu 2009 sdružením "Polská pospolitost" (Wspólnota Polska), nevládní organizací působící pod patronací Senátu Polské republiky za účelem ochrany Poláků žijících v zahraničí. Zpráva, která byla připravena ve spolupráci se Svazem Poláků na Litvě a Spolkem učitelů polských škol na Litvě, identifikuje celkem šest kritických oblastí, z nichž se první tři přímo či nepřímo dotýkají otázek litevské jazykové politiky. Jsou jimi:

- 1) podfinancování polskojazyčných škol a přednostní dotace sítě litevskojazyčných škol v oblastech s hustým polským osídlením,
- 2) nemožnost oficiálně užívat topografické názvy v polském jazyce a absence zákonných záruk komunikace s úřady v polském jazyce v oblastech s hustým polským osídlením,
- 3) absence právní úpravy umožňující transkripci vlastního jména a příjmení v oficiálních dokumentech podle pravidel mateřského jazyka.⁹⁵

Kritický tón zprávy je nicméně nutné vnímat i v souvislosti s dlouhotrvajícími neshodami polských vlád a nevládních organizací ohledně strategie podpory polských menšin v zahraničí,⁹⁶ tím spíše, že v kontrastu s radikalizací postojů sdružení Polska pospolitost a delegace členů polského parlamentu do Parlamentního shromáždění v průběhu roku 2009 proměně postoje polských vlád prozatím nic nenasvědčuje.

5.2. Slovensko

Mezi slovenskými politickými stranami nepanuje nad otázkami jazykové politiky státu všestranná shoda. Tendence posilovat postavení státního jazyka na úkor jazyků národnostních menšin je v krátké politické historii nezávislé Slovenské republiky spojována s vládním

Litewskiej 1987-1997. Toruń: Duet, s. 398-405.

93 Relevantními parlamentními orgány komunikujícími s litevskými zástupci na bilaterální bázi jsou Polsko-litevská parlamentní skupina a Parlamentní shromáždění Sejmu a Senátu Polské republiky a Seimasu Litevské republiky. Pro dřívější stanoviska srv. Stanowisko Polsko-Litewskiej Grupy Parlamentarnej w sprawie sytuacji Polaków na Litwie (podjęte na posiedzeniu w dniu 20 lipca 2006 r.), Senat Rzeczypospolitej Polskiej; Wspólne obrady polskich i litewskich parlamentarzystów, Platforma Obywatelska: Klub Parlamentarny.

94 Partnerstwo strategiczne "poszło w szwach"?, *Kurier Wileński*, 11. 5. 2009. Část polské delegace spojovala neúspěch rokování spíše s probíhající předvolební kampaní před volbami do Evropského parlamentu a na Litvě zároveň před volbami prezidenta republiky. Posłowie o braku wspólnej deklaracji polsko-litewskiej, *Wirtualna Polska*.

95 Dalšími body byly: 4) neexistence výjimky pro etnické strany z nutnosti překonání 5% klauzule pro distribuci mandátů v poměrné složce parlamentních voleb, 5) disproportionální opožďování restituce a reprivatizace půdy občanům polské národnosti, 6) nevyrovnaný poměr dotací litevským emigrantským komunitám a organizacím etnických menšin Litvy skrze Úřad pro národnostní menšiny a litevskou emigraci. Przejrzeganie praw mniejszości polskiej na Litwie, zpráva sdružení "Wspólnota Polska", 2009.

96 Předseda Polské pospolitosti Maciej Płażyński podíl viny na konstatovaném stavu přisoudil i dosavadním polským vládám, které byly podle jeho názoru zájmy polských menšin na východě vždy ochotny pragmaticky obětovat za účelem dosažení podpory pro realizaci jiných cílů v zahraniční politice. Przejrzeganie praw mniejszości polskiej na Litwie, zpráva sdružení "Wspólnota Polska", 2009.

působením stran s programovými nacionalistickými prvky, tj. zejména se Slovenskou národní stranou, v menší míře i s Hnutím za demokratické Slovensko.⁹⁷ Toto základní schéma je patrné i z parlamentního hlasování o novele jazykového zákona v červnu 2009.⁹⁸

Jedinou národnostní menšinou na Slovensku schopnou s ohledem na sociodemografické zdroje pravidelně získávat parlamentní zastoupení skrze etnickou politickou stranu je menšina maďarská. Dominantní a od roku 1998 do roku 2009 de facto monopolní politickou stranou ve vztahu k reprezentaci maďarského etnika je ve Slovenské národní radě etnoregionální Strana maďarské koalice (SMK). Z osmi slovenských krajů je strana v současnosti organizačně aktivní v pěti, které sousedí s Maďarskem, respektive v 18 z 79 slovenských okresů. Byla součástí vládních koalic během dvou volebních období v letech 1998 až 2006 a její zisk v parlamentních volbách se pohyboval mezi 9 a 12% platných hlasů, potažmo 15 až 20 mandátů.⁹⁹

SMK vznikla integrací tří maďarských politických subjektů¹⁰⁰ v reakci na přijetí účelové novely volebního zákona připravené Mečiarovou vládou v roce 1998. Novela obsahovala zásadu tzv. aditivní klauzule, navyšující podíl platných hlasů nutných k účasti na distribuci mandátů o 5% s každou stranou účastnicí se ve volební koalici. Aditivní klauzule byla další novelou zákona zrušena již roku 1999 z iniciativy nové vlády Mikuláše Dzurindy a SMK nemá k volebnímu systému pro parlamentní volby vážné výhrady.¹⁰¹ Mírou své podpory pravidelně překračuje 5% klauzuli a jediný volební obvod zároveň eliminuje jakékoli volebně inženýrské úvahy o gerrymanderingu zaměřeném proti maďarské menšině. Změnu volebního systému strana požaduje pouze ve vztahu k vyšším územně samosprávním celkům, neboť v roce 1996 zvolená vertikální územní varianta jižních krajů Slovenské republiky vedla k rozdělení pohraničních oblastí s kompaktním maďarským osídlením a k jejich včlenění do většinově etnicky slovenských administrativních jednotek. SMK v této souvislosti prosazuje administrativní reformu, která by měla více respektovat hranice historických regionů, například formou vzniku Podunajské a Gemersko-Novohradské župy na jižním Slovensku.¹⁰²

Pokud jde o vztah strany k jazykové politice Slovenska, je nezbytné uvážit, že tři ministři za SMK zasedali ve vládě, která připravila parlamentem roku 1999 schválený zákon o používání jazyků národnostních menšin. Sama SMK považovala v rozporu s většinovým názorem zbytku vládní koalice vládní návrh zákona za nedostačující, přesto poslanci SMK v době hlasování o návrhu v červenci 1999 svým odchodem ze sálu umožnili snížením kvóra přijetí zákona. Strana jako alternativu zákona o používání jazyků národnostních menšin již v roce 1999 předložila vlastní návrh, který dodnes nejuplněji vystihuje její představu o právních

97 První schválený návrh zákona o státním jazyce, který byl ve své době kvůli suspendaci právních garancí pro mluvčí menšinových jazyků považován za jeden z nejrestriktivnějších v Evropě, předložila v roce 1995 vláda Vladimíra Mečiara za účasti stran HZDS, SNS a ZRS. Zákon o používání jazyků národnostních menšin přijatý roku 1999 byl vypracován vládou Mikuláše Dzurindy ve složení SDK, SDL, SOP, SMK a novela jazykového zákona v roce 2009 vládou Roberta Fica za účasti stran Smer-SD, ĽS-HZDS a SNS.

98 Pro schválení novely hlasovala vládní koalice, proti hlasoval celý poslanecký klub Strany maďarské koalice a menšiny klubů zbylých opozičních stran SDKÚ-DS a KDH, zatímco většina jejich členů se hlasování zdržela. Detaily hlasovania č. 282, Schôdza č. 39, 30. 6. 2009, Národná rada Slovenskej republiky.

99 Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja; Volby v SR, Štatistický úrad Slovenskej republiky.

100 Jednalo se o subjekty Maďarské kresťanskodemokratické hnutie, Maďarská občianska strana a hnutí Spolužitie, které v podobě volební koalice vystavěli společnou kandidátní listinu již v parlamentních volbách roku 1994. Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja; Vznik strany.

101 Pro volby do Národní rady Slovenské republiky je aplikován poměrný volební systém. Do jeho parametrů byla od roku 1998 přijata zásada jediného celostátního volebního obvodu, který nahradil do té doby existující čtyři obvody. Pro přepočítání hlasů na konečných 150 mandátů je využívána Hagenbach-Bischoffova kvóta v kombinaci s metodou největších zbytků a pro účast na distribuci mandátů je stanovena klauzule 5% platných hlasů, z jejíž platnosti nejsou strany národnostních menšin vyňaty. Zákon č. 80/1990 Zb. SR, ve znění pozdějších předpisů.

102 Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja: Volebný program 2006-2010.

garancích příslušníkům národnostních menšin. Návrh zákona SMK byl nejen značně komplexnější, pokud jde o rozsah oblastí působnosti, zahrnující mimo jiné i školství, média či hospodářství, ale práva na používání jazyků národnostních menšin i výrazně rozšiřoval.¹⁰³ Z těchto pozic SMK silně vystupovala proti vládnímu návrhu novely zákona o státním jazyce schváleném v roce 2009 a ve své analýze ji označila za porušení mezinárodních závazků Slovenské republiky v oblasti jazykové politiky.¹⁰⁴

Na Slovensku vznikla v červnu 2009 i nová, většinově maďarská, politická strana Most-Híd. Založil ji bývalý dlouholetý předseda SMK, Béla Bugár, poražený v roce 2007 v souboji o post předsedy strany Pálem Csáky, podporovaným nacionalistickým křídlem. Nová strana by podle úvah zakladatelů neměla být stranou čistě etnickou, ale platformou maďarsko-slovenské spolupráce. V analýze dopadů novely slovenského jazykového zákona na národnostní menšiny se nicméně navzdory umírněnější rétorice velmi blíží závěrům SMK.¹⁰⁵

Hluboce zakořeněné téma ochrany příslušníků svého etnicky koncipovaného národa v zahraničí je trvalým rysem politického diskursu maďarského státu nejpozději od konce 1. světové války, kdy se na základě Trianonskou smlouvou určené změny hranic 31% etnických Maďarů ocitlo mimo svůj mateřský stát.¹⁰⁶ Programově se na toto téma orientují zejména strany nacionalistické a národně-konzervativní pravice, ale pro svou rezonanci mezi významnou částí elektorátu není opomíjeno ani zbytkem maďarského politického spektra.

Po dosažení kritické fáze ve slovensko-maďarských vztazích v druhé polovině 90. let 20. století a jejich následným zklidněním v souvislosti se slovenskou vládní alternací, začalo slovensko-maďarské pnutí opět sílit cca od roku 2006, kdy do slovenské vlády opětovně vstoupili nacionalisté a probíhající propad maďarské ekonomiky byl doprovázen růstem popularity tamní krajní pravice. Přijetím novely zákona o státním jazyce v červnu 2009 se vztahy oficiálních politických reprezentací obou států ocitly na nejkritičtějších bodě od roku 1998. Poslanci všech maďarských politických stran zastoupených v parlamentu se spojili za účelem přijetí společné deklarace adresované slovenské vládě s výzvou ke stažení návrhu zákona,¹⁰⁷ na níž slovenská strana pozitivně nereflektovala. Dalšímu vystupňování problému přispěla i veřejná politizace slovenského jazykového zákona maďarskými europoslanci, díky čemuž se celý konflikt přenesl na evropskou úroveň.¹⁰⁸

103 Podle návrhu SMK by podíl příslušníků národnostní menšiny v obci nebo vyšších územně správních celcích, ve kterých mají občané právo na komunikaci a příjem všech veřejných a úředních ústních i písemných aktů v mateřském jazyce, činil pouhých 10%. Při přijímání zaměstnanců poskytujících veřejné a sociální služby v těchto oblastech by se přihlíželo k jejich znalosti menšinového jazyka. V mateřském jazyce by měli mít příslušníci národnostních menšin právo obdržet písemnou odpověď od všech ústředních orgánů státní správy. Zákon měl podle návrhu SMK připouštět možnost používat menšinový jazyk v ozbrojených sborech a požadoval například i označování výrobků a vyhotovení návodů na jejich použití v menšinových jazycích. Návrh Zákona o používání jazykov národnostných menšin, Strana maďarskej koalície.

104 SMK v dokumentu mezi hlavními, pro maďarskou menšinu kritickými, body uvádí mj. 20% hranici v kombinaci s územně správním členěním státu, požadavek povinnosti chránit státní jazyk, uvádění geografických názvů v oblasti veřejného styku výhradně ve státním jazyce, povinnost užívat při souběžném užívání státního a menšinového jazyka státní jazyk jako první v pořadí, povinnost používat státní jazyk ve služebním styku ozbrojených sil, možnost nedodržování zákona pokutovat údajně na základě subjektivního rozhodnutí úředníka ministerstva kultury a retroaktivitu zákona ve smyslu nápravy zákonu odporujícího stavu. Zákon o státnom jazyku, analýza SMK.

105 Most-Híd: Jazykový zákon.

106 Frucht, R. (ed.) (2005): *Eastern Europe: An Introduction to the People, Lands, and Culture, Vol. 1*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, s. 359-360.

107 Maďarsko: Parlamentné strany vyzvali poslancov v SR, aby stiahli novelu zákona, Tlačová agentúra Slovenskej republiky, 15. 7. 2009.

108 Srv. např. New Slovak language law does not comply with European standards. Michael Gahler MEP, EPP Group in the EP; The Slovak language law is discriminatory and restrictive, György Schöpflin,

Mimo jiné mnoha dezinterpretacemi ohledně dopadu zákona podporovaná nedůvěra mezi slovenskou a maďarskou stranou v létě 2009 narostla natolik, že spor o jazykový zákon nemohl být efektivně vyřešen bez zprostředkování nestranného aktéra. Jako první se této role ujal Vysoký komisař OBSE pro národnostní menšiny Knut Vollebaek, jehož stanovisko (viz kap. 4) a přijatá doporučení položila základ možného bilaterálního jednání. To bylo zahájeno setkáním předsedů vlád Roberta Fica a Gordona Bajnaie 10. září 2009 a jeho výstupem se stalo jedenáctibodové prohlášení směřující k uvolnění politického napětí mezi oběma státy. Obě strany se v něm mimo jiné přihlásily k dříve přijatým závazkům směřujícím k ochraně práv příslušníků národnostních menšin, akceptovaly stanovisko Vysokého komisaře OBSE ve věci slovenského jazykového zákona a přislíbily aktivně postupovat v implementaci jeho doporučení. Spolupráce s úřadem Vysokého komisaře by podle prohlášení měla probíhat i nadále a jeho zástupce by měl být zván i na zintenzivněná jednání slovensko-maďarské Smíšené komise pro záležitosti menšin.¹⁰⁹

Vzhledem k tomu, že maďarská opozice vzápětí závěry společného prohlášení předsedů vlád napadla, konflikt ohledně novely slovenského jazykového zákona nelze považovat za zcela zažehnaný. Navzdory položení základů vzájemného dialogu o celé záležitosti je zřejmé, že jeho úplné vyřešení se nevyhne dalšímu zprostředkování nestrannou instancí, kterou by podle dosavadních informací mohl být evropský komisař pro mnohojazyčnost.¹¹⁰ Na žádost vlády Slovenské republiky by se měla k záležitosti novely slovenského jazykového zákona nejnověji vyjádřit i Evropská komise pro demokracii prostřednictvím práva (tzv. Benátská komise) Rady Evropy.¹¹¹

Závěr

Analýza novely slovenského jazykového zákona při systematickém čtení slovenské legislativy neposkytuje doklad odchýlení od základních standardů ochrany jazykových práv příslušníků národnostních menšin, tak jak jsou v současnosti definovány ustanoveními relevantních mezinárodních smluv, tj. zejména Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin a Evropské charty regionálních či menšinových jazyků.

Jak ve svém stanovisku upozornil Vysoký komisař OBSE pro národnostní menšiny, jako právně i politicky problematické se může jevit, že zatímco legitimní aspekt podpory a stimulace používání státního jazyka ve veřejné sféře je vtělen do jediného komplexního zákona o státním jazyce, jazyková práva příslušníků národnostních menšin jsou rozptýlena mezi vícero právních norem, což vytváří ve slovenském právním rámci formální asymetričnost. V rovině implementace jazykové legislativy proto bude nutné sledovat, zda nad dodržováním jazykových práv menšin nebude v praxi v některých oblastech převažovat rigidní interpretace zákona o státním jazyce. Opodstatněnost těchto obav se vyjevuje ve srovnání s jazykovou praxí Litevské republiky, jejíž vládou i soudy aplikované systematické nadřazování ustanovení zákonů o státním jazyce nad jazykovými ustanoveními zákona o národnostních menšinách je dlouhodobě terčem kritiky.

Přestože analýza jazykové politiky obou států i relevantní posudky expertních skupin mezinárodních organizací dokazují vyšší standard jazykových práv příslušníků národnostních

EUobserver.com; Restriction of the use of minority languages in a Member State, Edita Bauer's Parliamentary Question, 4. 5. 2009, European Parliament.

109 Meeting between Gordon Bajnai, Hungarian Prime Minister, and Robert Fico, Slovak Prime Minister, in Szécsény, Hungary: Joint Statement, Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky.

110 Németh: Fidesz chce razantnejšie presadzovanie maďarských záujmov, Tlačová agentúra Slovenskej republiky, 22. 9. 2009.

111 SMK: Vítame rozhodnutie vlády požiadať o názor Benátsku komisiu, Tlačová agentúra Slovenskej republiky, 25. 9. 2009.

menšin na Slovensku, v souvislosti s přijetím novely jazykového zákona byla otázka práv maďarské menšiny na Slovensku na mezinárodní úrovni výrazně více politizována než problematika objektivně dlouhodobě horší právní situace polské menšiny na Litvě. V tomto ohledu je zřejmé, jak významnou roli v politické aktivizaci tématu sehrává postoj mateřských států menšin. Na základě zobecnění postojů maďarských a polských elit lze konstatovat, že míra, do jaké jsou ochotny politicky mobilizovat za požadavky svých menšin v sousedním státě, je odvislá jednak od důležitosti tohoto tématu v národně-politickém diskursu, jednak od kvality komplexněji pojatých bilaterálních vztahů mezi dotyčnými státy, v jejichž rámci je otázka postavení etnických příslušníků svých národů pouze jedním z faktorů majících vliv na jejich strategické formování.

Použitá literatura a zdroje

Odborná literatura

Bobryk, A. (2006): *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987-1997*. Toruń: Duet.

Järve, P. (2003): Language Battles in the Baltic States: 1989 to 2002. In: Daftary, F., Grin, F. (eds.): *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. Budapest: Open Society Institute, s. 73-105.

Evans, G., Need, A. (2002): "Explaining Ethnic Polarization over Attitudes towards Minority Rights in Eastern Europe: a Multilevel Analysis." *Social Science Research*, No. 31, s. 653-680.

Frucht, R. (ed.) (2005): *Eastern Europe: An Introduction to the People, Lands, and Culture, Vol. 1*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO

Moser, R. G. (2005): Ethnicity Elections, and Party Systems in Postcommunist States. In: Barany, Z., Moser, R. G. (eds.): *Ethnic Politics After Communism*. Aldershot: Cornell University Press, s. 108-139.

Strmiska, M. (2002): A Study on Conceptualisation of (Ethno)Regional Parties. *Středoevropské politické studie*, Vol. 4, No. 2-3, s. 55-66.

Zubek, V. (1993): New Poland's Old Dilemma: The Polish Minority of Lithuania. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 16, No. 4, s. 657-682.

Prameny

2nd Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 3. 11. 2006, ACFC/SR/II(2006)007; dostupné na http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_SR_Lithuania_en.pdf.

3rd Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 22. 7. 2009, ACFC/SR/III(2009)008; dostupné na http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_3rd_SR_SlovakRepublic_sk.pdf.

Agenda 2000: Commission Opinion on Lithuania's Application for Membership of the European Union; dostupné na http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/dwn/opinions/lithuania/li-op_en.pdf.

Agenda 2000: Commission Opinion on Slovakia's Application for Membership of the European Union; dostupné na http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/dwn/opinions/slovakia/sk-op_en.pdf.

Comments of the Government of Lithuania on the Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Lithuania, 23. 9. 2003, GVT/COM/INF/OP/I(2003)008; dostupné na http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_Com_Lithuania_en.pdf.

Constitution of the Republic of Lithuania. Seimas of the Republic of Lithuania.

Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 2nd Opinion on the Slovak Republic, 26. 5. 2005, ACFC/OP/II(2005)004; dostupné na http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_fcnmdocs/PDF_2nd_OP_SlovakRepublic_en.pdf.

Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Lithuania, 21. 2. 2003, ACFC/INF/OP/I(2003)008; dostupné na http://hudoc.ecri.coe.int/XML/Ecri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/LTU-CbC-III-2006-2-ENG.pdf.

Department of Statistics to the Government of the Republic of Lithuania, <http://www.stat.gov.lt/>.

Detaily hlasovania č. 282, Schôdza č. 39, 30. 6. 2009, Národná rada Slovenskej republiky; dostupné na <http://www.nrsr.sk/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=25416>.

Gramma, G. S. (2006): Language policy and language rights in Slovakia. Ciemen Mercator (working paper); dostupné na www.ciemen.org/mercator/pdf/wp23eng.pdf.

Implementation of the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities in Lithuania (an alternative report from the Union of Poles in Lithuania and the Polish Educational Society, non-government national minority community organisations), 2007; dostupné na http://www.minelres.lv/reports/lithuania/ShadowReport_Lithuania2.pdf.

Jazykový zákon, Most-Híd; dostupné na <http://www.most-hid.sk/tema/jazykovy-zakon>.

Law on Education. Seimas of the Republic of Lithuania, I-1489.

Law on Elections to the Seimas. Seimas of the Republic of Lithuania, I-2721.

Law on Ethnic Minorities. Seimas of the Republic of Lithuania, XI-3412.

Law on the State Language. Seimas of the Republic of Lithuania, I-779.

Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimu komisija; <http://www.vrk.lt/>.

Meeting between Gordon Bajnai, Hungarian Prime Minister, and Robert Fico, Slovak Prime Minister, in Szécsény, Hungary: Joint Statement, Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky; dostupné na [http://www.mzv.sk/App/WCM/Aktualit.nsf/feb9ecd4eb471980c1257066004f73cc/5c920e1a266dd3cbc125762d005f6899/\\$FILE/joint%20statement%20Fico%20Bajnai.doc](http://www.mzv.sk/App/WCM/Aktualit.nsf/feb9ecd4eb471980c1257066004f73cc/5c920e1a266dd3cbc125762d005f6899/$FILE/joint%20statement%20Fico%20Bajnai.doc).

Návrh Zákona o používaní jazykov národnostných menšín, Strana maďarskej koalície; dostupné na http://www.mkp.sk/old/index.php?t=&p=&xp=&Mid=1&Lev1=&Ind1=23&Mid=1&P=index_sl,&Ind1=25.

Przestrzeganie praw mniejszości polskiej na Litwie, zpráva sdužení "Wspólnota Polska", 2009, dostupné na http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=sw9r_lit.

Regular Reports from the Commission on Slovakia's and Lithuania's Progress Towards Accession, 1998-2003; dostupné na http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/index_archive_en.htm.

Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 31. 10. 2001, ACFC/SR(2001)007; dostupné na http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_SR_Lithuania_en.pdf.

Restriction of the use of minority languages in a Member State, Edita Bauer's Parliamentary Question, 4. 5. 2009, European Parliament; <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+P-2009-3369+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>.

Ruling on the compliance of the 31 January 1991 Supreme Council of the Republic of Lithuania Resolution "On Writing of Names and Family Names in Passports of Citizens of the Republic of Lithuania" with the Constitution of the Republic of Lithuania, 21 October 1999. Constitutional Court of the Republic of Lithuania; dostupné na <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n9a1021a.htm>.

Stanowisko Polsko-Litewskiej Grupy Parlamentarnej w sprawie sytuacji Polaków na Litwie (podjęte na posiedzeniu w dniu 20 lipca 2006 r.), Senat Rzeczypospolitej Polskiej; dostępne na <http://www.senat.gov.pl/k6/polonia/2006/060720a.htm>.

Stanovisko Vysokého komisára OBSE pre národnostné menšiny k novelizácii “Zákona o štátnom jazyku Slovenskej republiky”, dostupné na http://www.most-hid.sk/webfm_send/14.

Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://portal.statistics.sk/>.

The Euromosaic Study: Slovakia. European Commission; dostupné na http://ec.europa.eu/education/languages/archive/languages/langmin/euromosaic/slok_en.pdf.

Ústava Slovenskej republiky, 460/1992 Zb.

Voľby v SR, Štatistický úrad Slovenskej republiky, <http://www.statistics.sk/struk/volby.htm>.

Zákon Národnej Rady Slovenskej republiky o méné a priezvisku, č. 300/1993 Zb.

Zákon Národnej Rady Slovenskej republiky o označovaní obcí v jazyku národnostných menšín, č. 191/1994 Zb.

Zákon Národnej Rady Slovenskej republiky o používaní jazykov národnostných menšín, č. 184/1999 Zb.

Zákon Národnej Rady Slovenskej republiky o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnoženín audiovizuálnych diel, č. 212/1997 Zb.

Zákon Národnej Rady Slovenskej republiky o Slovenskej televízii, č. 16/2004 Zb.

Zákon Národnej Rady Slovenskej republiky o Slovenskom rozhlase, č. 619/2003 Zb.

Zákon Národnej Rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky, č. 270/1995 Zb.

Zákon Národnej Rady Slovenskej republiky o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, č. 245/2008 Zb.

Zákon Slovenskej Národnej Rady o voľbách do Slovenskej Národnej Rady, č. 80/1990 Zb., ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o štátnom jazyku, analýza SMK; dostupné na http://www.smk.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=734&Itemid=35.

Internet a média

”Cierpliwość po naszej stronie się skończyła...”, *Kurier Wileński*, 7. 5. 2009.

Akcja Wyborcza Polaków na Litwie; <http://www.awpl.lt/>.

Maďarsko: Parlamentné strany vyzvali poslancov v SR, aby stiahli novelu zákona, Tlačová agentúra Slovenskej republiky, 15. 7. 2009; dostupné na <http://www.tasr.sk/files/pdf/Jazykov%C3%BDz%C3%A1kon3.doc>.

Németh: Fidesz chce razantnejšie presadzovanie maďarských záujmov, Tlačová agentúra Slovenskej republiky, 22. 9. 2009; dostupné na <http://www.tasr.sk/221.axd?k=20090922TBB00433>.

New Slovak language law does not comply with European standards. Michael Gahler MEP, EPP Group in the EP; dostupné na

<http://www.eppgroup.eu/press/showpr.asp?PRControlDocTypeID=1&PRControlID=8669&PRContentID=15018&PRContentLG=en>.

Partnerstwo strategiczne "poszło w szwach"? *Kurier Wileński*, 11. 5. 2009.

Posłowie o braku wspólnej deklaracji polsko-litewskiej, Wirtualna Polska; dostępne na http://polonia.wp.pl/title_Poslowie-o-braku-wspolnej-deklaracji-polsko-litewskiej.wid,11112315.wiad_media.html?ticaid=18cfc.

SMK: Vítame rozhodnutie vlády požiadať o názor Benátsku komisiu, Tlačová agentúra Slovenskej republiky, 25. 9. 2009; dostupné na <http://www.tasr.sk/221.axd?k=20090925TBB00583>

Strana maďarskej koalície - Magyar Koalíció Pártja, <http://www.smk.sk/>.

The Slovak language law is discriminatory and restrictive, György Schöpflin, EUobserver.com; dostupné na <http://euobserver.com/9/28440>.

Wspólne obrady polskich i litewskich parlamentarzystów, Platforma Obywatelska: Klub Parlamentarny; dostępne na <http://www.klub.platforma.org/aktualnosc/235.html>.

Všetchny internetové odkazy overeny ke dni 26. 9. 2009.